

ÉRTESÍTŐ.

Természetbölcselet. *Az aquinói szt. Tamáson alapuló bölcselkedés legújabb örökbecsű vívmányainak nyomán. Irta Lubrich Agost.*

Szerző a mű bevezetését így kezdi: Mi az ember, honnan jött, hová megy? Ki uralkodik ott benn a lelkiismeret szentélyében? Ki lakik ott fent a csillagok felett? Oly kérdések melyeknek megoldása a gondolkodás, illetve a bölcselkedés világába tartozik. Mivel pedig a bölcselkedés álláspontja különböző, kijelentjük, hogy a többi álláspont tarthatlanságának kimutatása után *egyedül a peripatetica-scholastica álláspontot* tartjuk olyannak, a melyről a kijelölt kérdésekre megnyugtató választ adhatni. (3 l.) Némelyek merészségnek fogják tartani oly ügyet védeni a melynek veszett volta magától érthető; mert hát igen rossz érteményt csatolt e szóhoz a közönséges tudós nyelv; úgy hogy ha valamely tudós és nem tudós valamire rádörghi e jelszót *scholasticus* annak vége van. Azonban bár mennyire akarták is leszállítani a scholastica becsét egynémely könnyü vérü bölcselők — a kik olyasmiről is írnak a mit nem ismernek, — bizonyos hogy a *nominalismus* és *realismus* a bölcséleti tudomány legbonyolultabb és legfontosabb problémáit rejtik méhökben. (Hogy mindkét tan épen a tulajdonképi scholasticusok által üldöztetett s tanítóik vértanúságot szenvedtek rendre az egyedül csalhatlan scholasticusoktól, azt nem említi.) Az Istentől való elpártolás s az anyagelvi bölcsélet leakarták dönteni a schol. legkimagaslóbb s legnemesebb képviselőjének szt. Tamásnak dicsőségét, a megvetés, rágalom, gúny nyilait szórva tudományára; azonban sem a protestans subjectivismus sem a Cartesius-féle rationalista irány nem bírták elhalványítani a Summát. Nem esoda, mivel ez nemesak hit, de észmü is. A tudomány kezett fog benne a vallással, észérveket és rendszert kölesönözvén neki s vizont a vallás tágasbítja a tudomány látókörét (7 l.) Tamás mintegy előtudatában a kelet-

kezendő sokféle tévelynek, előre megczáfolta valamint az empirismusnak minden lehető árnyalatait, úgy a többi közt a traditionalisták iskoláját is. Az ő bölceletében az ész szabadon és függetlenül repül a legmagasabb szemlélődésig.

E bevezetés után a könyv czélját szerző e szavakban foglalja össze: Az iskolás bölcelet több irányban nyilvánult s mi csakis szt. Tamás bölceletéről szólunk s kívánjuk, *hogy újra visszhangozzanak attól tanintézeteink*; mert csak az írthatja ki a sokfél: tévedéseket s adhat óhajtott egységet a bölceleti tanulmányoknak s keresztény irányt a gondolkodásnak: főleg pedig azért óhajtjuk szt. Tamás bölceletét, mert ez ment a Cartesius előidézte rationalismustól a mely főforrása a bölcelkedés sokféle tévedéseinek egész a mai napig. Már a bevezetésben szükségesnek tartja «*a divó bölcelkedés dudvájának e melegágyára figyelmeztetni, hogy már itt legyen jelezve a különbség mely közte és a szent egyháztudor szellemi kertjének fonséges virágai és gyümölcsei közt van.*»

Lehetőleg saját szavaival idézett e kifejezésekben olvashatjuk szerzőnek czélját és szándékát, melyet következőleg okol meg.

Miután Castesiusra mint a divó bölcelkedés dudvájának melegágyára figyelmeztetett s elmondja, hogy Spinoza az állag föltétlen egységét akarja kihozni a cartesianismusból. Malebranche tagadja a másodrendü okok létét s veszélyezteti az emberi szabadságot. Kant az eszmeelvi visszahatás munkájára vállalkozik, de úgy hogy tana a kételgés és minden istenlés magvait foglalja magában, Hegel megszilárdítja a minden istenlési elméleteket, Strauss megtagadja Jézus istenségét Owen, Jouriez Saint Simon socialista elméletekkel eszelőködnek: mindezek ellenében egyedül szt. Tamás bölceletét tekinti tévmentesnek, csalhatatlannak. Ennek visszaállításában látja a bölcelet ujjaszületését mire igen nagy szükség van, mert a sok ellenkező rendszer hitel vesztetté tette a bölceletet (21. l.) Igazat ad Brentánó Ferencznek, hogy «*a jelen bölceletben nincs semmi a mi a tudomány fejlődéséhez hasonlítana, semmi nyoma szilárd ismereti kincsnek, melyet a következő nemzedékek határozott örökségkép tisztelnének, e helyett örökké új leromboló alakok keletkeznek.*» Az igazság ma mellékes dolog a tudományban, — folytatja Lubrich (39 l.) a kutatás, gondolkodás, tudás nem igazságra vezető út, hanem a kutatás és gondolkodás kielégítésére szolgáló eszköz; hajsza a szellem számára. Az igazság ezen kicsinylése és megvetése az egész modern

életre rányomja annak sajátos jellegét a *liberalismust*. A pillanatnyi haszon megenged és a siker igazol mindent. A hazugságtól való irtozás jó formán eltűnt. A nyers erő, vagy az én, vagy a pénz istenítése, ez az antischolastikus szellem, ez a philosophia! — Mig a középkor a legnagyobb gondot fordította a syllogistikára; az újabb kor a logikát megveti s többet ad az értelmiség és lángész sugalatára (43. l.) (Hogy a logikát az újkor bölcselei emelték tudományos magaslatra az nem jön számításba!) A modern bölcseletnek főátka a kétkedés «Azoknak kik a keresztség és hitvallás által a ker. vallásba fel vannak véve, nincs megengedve, hogy komolyan kételkedheessenek vallásuk tanáról vagy épen annak isteni voltáról». — De azon igazságokra nézve sincs megengedve az igazi kétely melyeket Isten természeti kinyilatkoztatásából vagyis a teremtett dolgokból megismerni képes minden ember. (55, 56 l.) Mert szót. Tamás szerint «a kétkedő bebizonyítást kíván ott, a hol bizonyítani nem lehet s nem tudja, hogy az emberi szellemben oly igazságok is vannak, a melyek épen oly bizonyíthatlanok, mint a milyen bizonyosak.» — Azon igazságokról melyek az ész vagy a természeti rend körébe tartoznak teljes oktatást az isteni kinyilatkoztatásban nyertünk; ennél fogva bátran állíthatjuk, hogy nem feladata a philosophiának az igazságot előbb fölfedezni s bennünket ennek birtokába juttatni (72 l.) A katolikus föltétlen szabálynak ismeri el az egyház egyetemes hitét az általa bölcseletileg is bebizonyítani szándékolt tanra nézve; míg a protestáns a maga egyediségét állítja oda az írás zsinormértékeül s belátásától teszi függővé, elfogadja-e vagy elvesse-e az illető tant. (73 l.) Van ugyan különbség a philosophiai és theologiai bizonyítás között és pedig míg a theol. igazságok s azok forrásainak bebizonyítása a szó szoros értelmében veendő addig a philosophia a körébe tartozó egyes tanokat ismeretforrásaikból bebizonyítja; de ez nem mondható bizonyításnak «mert a természetes ismerés folyamata oly szükségképi kezdetet tételez föl a mely nem szorul más igazságok általi bebizonyításra, mert különben végtelenig tartana a bebizonyítás és így a bölcselet nem bizonyít, hanem csak magyaráz.» (74 l.) A bizonyosság kérdését nem lehet megoldani egészen elszigetelten az igazság elméletétől; a tárgyi igazság pedig nem más mint a való dolognak az isteni értelemmel való megegyezése; mert a tárgyi, a metaphysikai, a transcendentalis igazság maga a dolog lényegisége, léte, a mennyiben összhangzik az isteni értelemmel, azaz külső megvalósulása az örök isteni eszmék

valamelyikének. Ennélfogva az isteni értelem mintegy szabálya, mértéke a dolgok igazságának stb. A logikai igazság nem egyéb mint ama mód a mely szerint a tárgyat észleljük s róla ítélünk, azért nem lehet változhatlan, szükségképi és csalhatlan mint az isteni; s így a viszony is értelmünk és a való dolog közt eseteges, csalékony, nem lényegesen bizonyosság minő az isteni értelem és a való dolgok közti viszony (90 l.). Közvetlen szemlélésre jutni természeti úton lehetetlen (105). A mi által az (erkölcsi) törvény kötelezővé lesz sem az észben, sem valamely teremtett dologban nem található, hanem egyedül az Istenben mint föltétlen jóban (109 l.) Minden bölcelet a mely csak szemlélődő s nem ver gyökeret a szívben is, csak sophistikus vállalat. (125 l.)

Ezekben igyekeztem lehetőleg híven s mindenütt a mű saját szavaival ismertetni annak sark tételeit s a bölcsészeti igazságokról vallott nézeteit. Az egész 3 kötetes munka nem áll egyébből mint e nézetek hangoztatásából s propogálásából szemben korunk gondolkozásával, tudományos és bölcsészeti nézeteivel. Üsse föl az olvasó a műnek bármely kötetét, olvassa el bármely fejezetét vagy lapját, mindenütt ugyan-e felfogás nyilvánul, ezen szellem lengi át okoskodásait s e nézetek nyernek abban kifejezést. Ezért nehogy e lapok kimért hasábjain szükségtelen ismétlésekbe essem, fölmentve érzem magam a mű további menetét ily kivonatosan ismertetni. Tájékozatóul elég lesz annyit említenem, hogy a szerző művének többi részében e nézeteket mint értékmérőt alkalmazza a különböző bölcsészeti irányokra és iskolákra, melyek mindegyikének külön fejezeteket szentel. E tárgyalásában sehol sem tér el azon fennebb eléggé ismertetett nézetétől, hogy egyedül az egyház tanain alapuló scholastika van a csalhatatlan igazság birtokában, csak az gondolkodik tárgyilagosan és tévmentesen, mivel csak annak van a ker. egyház tanaiban és nyilvánlatkoztatásaiban biztos alapja s az ész korlátlan csapongásai mellett soha cserben nem hagyó vezér fonala s az objectiv gondolkodáshoz nélkülözhetlenül szükséges fékezője. Minden más bölcselkedés csupa tévelygés kárhozatos Isten tagadás és nihilistikus örvöngés. Es meg kell neki adni, hogy ítéleteinek kimondásában consequens, mert minden iránynyal szemben egyenlő mértékkel mér, a mennyiben kivétel nélkül mind elítéli azokat. Vitatkozni vele nem lehet, nemcsak azért mivel sajátos irmodoránál fogva az olvasó sohasem tudja mi a műben az idézet s mi a szerző sajátja, hanem azért sem mivel csak egyetlen

igazságot ismer s annak egyedül és csakis ő van birtokában; a többiek által megállapított igazságok merő tévelyek, káprázatok, melyeket meghallgatni is véték és kárhozat. Ő elfogultsággal vádolja az újkort a régivel szemben, de hogy az ő egész műve, az alapeszmétől fogva az utolsó szóig a legsubjectivebb elfogultság, mely a leghangosabban szóló igazságok iránt süketté s a legvilágosabb tényekkel szemben vakká teszi őt, — azt nem tudja.

A scholastikának egykori történeti jelentőségét minden elfogulatlan író elismeri. Nemcsak átmenet volt azaz újkor szabadabb gondolkozásához, hanem a fejlődésnek oly szükségképeni processusa, mely nélkül a gondolkozás felszabadulása nem mehetett volna végbe. Mikor az egyház szellemi felsőbbseget követelt magának az emberi gondolkodás és tevékenység minden ágában, mert hitte és tanította, hogy egyedül ő van az egyetlen igazság birtokában, az általa dédelgetett scholastika készítette elő az alapot a tudományok lehetőleg fejlesztéséhez s ő adta meg az emberi észnek azt a gymnastikáját, mely az egyház gyámkodása alatt egyedül volt lehetséges s melynek megszerzése nélkül nem lett volna képes, az egyháznak a gondolkodási szabadságot lenyűgöző jármát lerázni. Ép oly — bár akaratlan — előkészítője volt az a későbbi bámulatos haladásnak, mint az elemi ismeretek a tudományok magasabb fokú fejlődésének. Ennek elismerésével azonban nemcsak érdeme, de teljes értéke is ki van fejezve. A ki ma azt követeli a világtól, hogy térjen hozzá (már mint a scholastikához) vissza s vigye be tanodáiba e böleselkedést, az többet kíván, mint a ki Peru mesés gazdaságú bányáinak munkásaitól azt követeli, hogy hagyják abba e kimeríthetlen érc erek ásását s térjenek vissza Európa rég kiaknázott bányái salakjának miveléséhez mint sokkal jutalmazóbb fáradozáshoz.

Szerzőnek — bár szándéka ellenére, — teljes eredménynyel sikerült kimutatni, hogy a scholastika mennyire tarthatatlan, és elavult a mai kor böleselkedésével összehasonlítva. Olvasóját alaposan meggyőzi arról, hogy diametralis ellentétben áll az nemcsak a metaphysikai szabadon csapongó képzelődéseivel, — a mi még nem is volna nagy baj, — hanem a mai kor tudományos felfogásával s az ezen fejlődött józan ész egyenes gondolkozásával s korunk legbecsesebb vívmányával: a gondolkozás szabadságával. Meggyőzi továbbá olvasóját arról, hogy a scholaérveit czáfolni, ma már fölöslegesebb mintha a mai tudományosság apparatusával akarna valaki síkra szállani az

alchimianak elavult tanai ellen. Az ő küzködése a modern bölcselekedés tanai ellen nagyon hasonlít ahhoz, mintha a középkornak minden mozgást akadályozó vasöltönyébe bujtatott lovagja akarna síkra szállani korunk ágyú ellen. Már maga a kísérlet oly frappans, hogy az ember kénytelen felette kacagni mielőtt a kimenet tragikumára gondolhatna.

És nem gondolom, hogy igazságtalanságot követnék el a szerzőn ha őszintén kimondom, hogy a művében nyilvánuló naivság, az a feltevés, hogy a tudomány bebizonyított igazságaival szemben alkalmazott s a kinyilatkoztatásokra s a hit tanaira alapított argumentumait ma még komoly számba veszik; a komikumnak oly elementáris erejével hat ez az olvasóra, hogy művével lehetetlen komolyan foglalkozni. Az a haszontalan erőlködés, hogy a kor tudományos kutatásaira alapított következtetéseknek s a gondolkodás szabadságának, a hit országába tartozó argumentumokkal szabjon határt s minden oly gondolatot vagy igazságot, mely az egyház tanaiból ki nem magyarázható vagy azokkal ellenkezik, hárhozatosnak bélyegezzen, s a társadalom összes bajainak kútforrásait azokban keresse: akaratlanul is a lamanchai hős lovagnak küzdelmét juttatja eszünkbe a szélmalomokkal. A hiába való küzködés komolyságának látása minden komikum daczára szánó könnyet csal az ember szemébe.

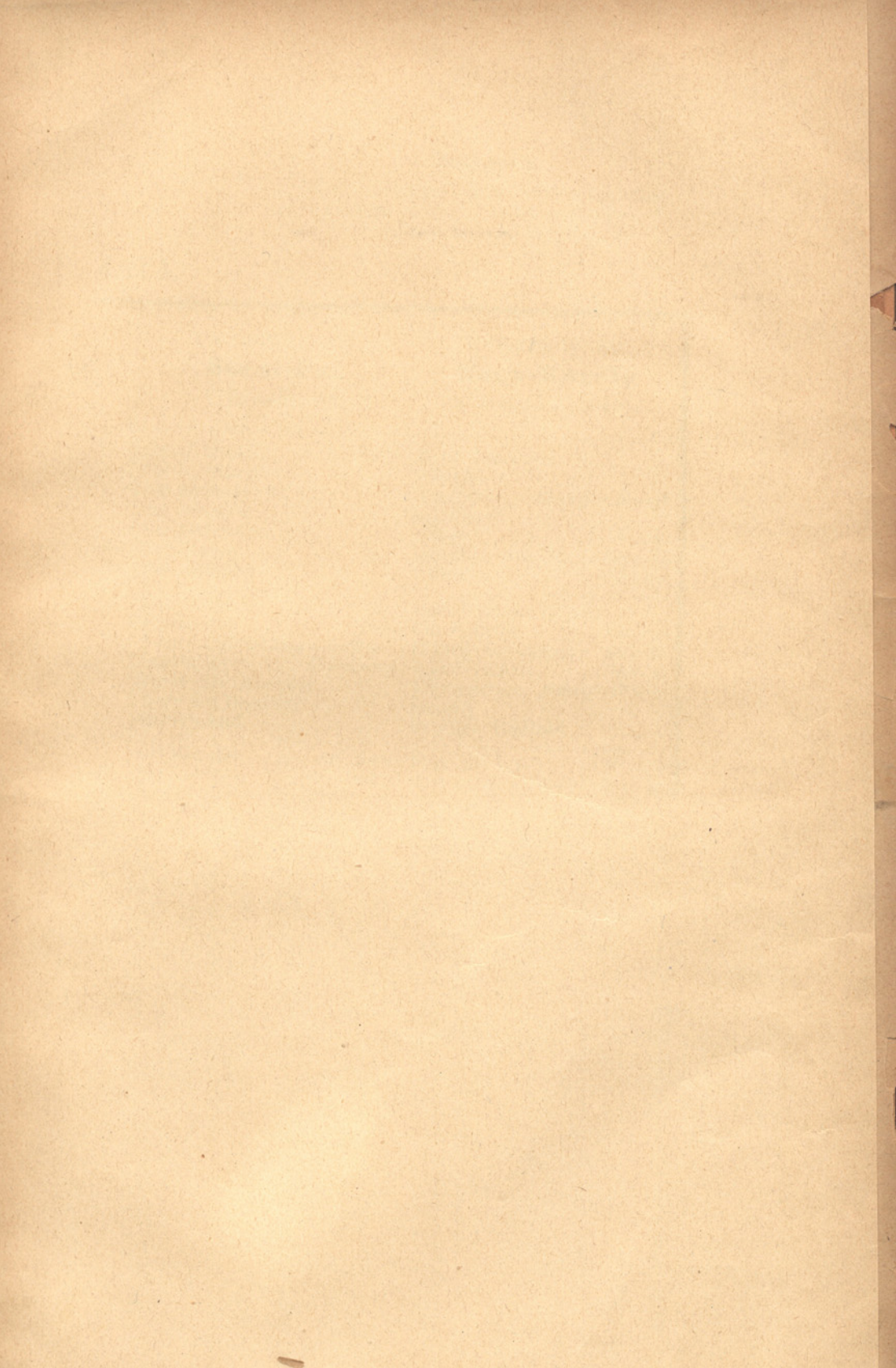
A scholastika a fejlődés vagy haladás kellekeivel nem bír, mert alapja a theologia sem haladó tudomány. Az emberi ismeretek minden ága folyton fejlődik, halad: új meg új igazságokat derít föl, új felfedezéseket hoz napfényre a szünetnélküli kutatás és kísérletezés. Ezek az emberi nemet nemcsak újabb ismeretekhez vezérlik, de annak egész gondolkozását megváltoztatják. A theologia azonban ez igazságok és felfedezések daczára ma is ott áll, hol századok előtt állott és sem a gőz erejének, sem a villanynak vagy magnetizmusnak felfedezése egy fonálnyit sem változtatott sem a hitcikkelyeken, sem a hagyományokon, sem a végokoknak ezek alapján megkísérlett magyarázatán. És a theológián alapuló scholastika magyarázata lehet egyesekre megnyugtatóbb mint a természettudományok alapján megkísérlett magyarázatok, de semmivel sem kielégítőbb. A végtelen fogalma a maga rejtélyességével, ma ép úgy rá nehezedik a gondolkozó emberi észre mint évszázadok akár évezredek előtt. E homály fátyolát a scholastika egy hajszálnyival sem bírta feljebb lebbenteni. Ott állunk utána a hol előtte állottunk ha csak a vakhit szavával

nem akarjuk elnémitani a kutató elme kérdéseit. És így van ez jól. Mert van-e a tudományos kutatás szenvedélyének hatalmasabb ösztönzője azon törekvésnél, hogy a világ egyetem rejtélyébe egy fonalnyi-
val beljebb hatolhassunk? Lessing mondása: «A kutatást engedd nekem, a tudásra majd rájövök» — azon örök igazságnak a kifejezése, hogy az emberi haladásnak, fejlődésnek egyedüli forrása a tudás utáni törekvés. A mely pillanatban ez kielégítő megfejtésre talál, az a pillanat lesz az emberi fejlődésnek befejezése.

Ma midőn az emberi elme megszokta az élet minden tényére s minden körülmények közt a tudomány szolgáltatta eszközöket alkalmazni, minden gondolkozni tudó ember bele nyugszik abba, hogy a hit tanaira a tudós kritikáját né alkalmazza. Ezt alkalmazni nem kell, sőt nem szabad mivel e téren nem juthat megnyugtató eredményekhez sem Newtonnak mély tudománya, sem Kantnak mély bölcselkedése. A hit országában tudományos kritika nélkül kell elfogadnunk a tényeket a mint azokat az egyház tanítja s a mint azokat apáinktól örököltük. Azt azonban, hogy a hitnek a tudományokkal semmi közös vonással nem bíró tanait alkalmazzuk a tudományos kutatásokra s azok eredményeire s hogy a hit tanai által szabjunk korlátokat gondolkozásunk szabad röpte elé, megengednünk nem szabad, ha csak emberi nemünk haladásáról lemondani nem akarunk. Ha ezt valaki erőszakolja, az ha talán czelul tüzné is maga elé, nem tudományos fejlődésünket akasztaná meg, hanem a hit iránti bizalmunkat s annak tanaiban való megnyugvásunkat gyöngítené s épen a vallásnak tenné a legrosszabb szolgálatot.

Sebesztha Károly.

A positivismus tanszéke. E folyóirat lezárásának utolsó perceiben érkezett Párisból az a hír, hogy a francia köztársaság elnöke ki-nevezte *Pierre Lafitte*-t, a Monsieur le Prince utczai positivista felekezet elnöki székében Comte Ágost utódát s örökösét a Collège de France rendes tanárává, az exakt tudományok általános történelmének tan-székére.

ELŐFIZETÉSI FELHIVÁS

AZ

ATHENAEUM

PHILOSOPHIAI ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

ELSŐ ÉVFOLYAMÁRA.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

PAUER IMRE

A M. T. Akadémia II. osztálya 1892 elején a fentebbi czimen, philosophiai és államtudományi folyóiratot indit, hogy e tudományok irodalmi fejlesztését ezzel is előmozdítsa.

A folyóirat az említett tudománykörökbe tartozó szaktanulmányok mellett, figyelemmel fogja kíséni úgy a bel- mint a külföldi irodalmat és kimerítő tájékoztatást fog nyújtani az összes e körbe vágó tudományos mozgalmakról.

Megjelenik nagy nyolczadrét alakban, negyedévenként nyolcz-tíz íves füzetekben; egy egész évi folyam harminczkét ivre terjed.

==== Előfizetési ára 5 frt. ====

A pénztalványok, reclamációk a M. T. Akadémia könyvkiadóhivatalának (Akadémia palotája), a folyóirat szellemi részét illető küldemények Pauer Imre osztálytitkárnak (M. T. Akadémia palotája) czímzendők.

A Magyar Philosophiai Szemle szerkesztő és kiadóhivatalában
Budapest, IV. ker., Keckskeméti-utcza 6. sz. megrendelhetők:

A Magyar Philosophiai Szemle 1884., 1886., 1887. 1888., 1889.,
és 1890-iki évfolyama   Ára évfolyamonként 5 frt.

Megjegyzendő, hogy az 1886—1890-ki, összesen öt évfolyamból sikerült néhány teljes példányt összeállítani, melyek együttesen megrendelve 25 frt helyett 18 frt. leszállított áron kaphatók. Ez évfolyamokat, a jelen évvel együtt, az is összefűzi, hogy bennök van feldolgozva a Comte-féle positivismus rendszere.

Böhm Károly: *Az ember és Világa.* Philosophiai kutatások.
I. rész. Dialektika vagy alapphilosophia. Budapest, 1883.
Ára 3 frt.

Bokor József: *A Középiskola Eszménye.* Budapest 1874.
Ára 1 frt. 20. (Elfogyott.)

« *Egy Középiskola.* Budapest, 2. változatlan kiadás. 1889.
Ára 50 kr.

« *A szabadság némely korlátairól.* Budapest, 1884.
Ára 20 kr. (Elfogyott.)

« *A Társadalom befolyása az államra.* Budapest, 1886.
Ára 25 kr.

Sebesztha Károly: *Reális nevelés.* Külön lenyomat a M. Phil.
Szemléből. Budapest, 1886.   Ára 1 frt.